

Sociālā iekļaušana un jaunieši Latvijā - likumdošana, statistika, pieejamie atbalsta mehānismi un labās prakses piemēri NACIONĀLAIS ZIŅOJUMS

Par nacionālo ziņojumu

Nacionālais ziņojums “Sociālā iekļaušana un jaunieši Latvijā – likumdošana, statistika, pieejamie atbalsta mehānismi un labās prakses piemēri” ir sagatavots Eriopas Savienības neformālās izglītības programmas “Erasmus+: Jaunieši darbībā” projekta “Social inclusion in Youth centers” (projekta līgums Nr.2017-2-SI02-KA347-014270) ietvaros, ko Latvijā īsteno biedrība “Jaunatnes līderu koalīcija”.

Projekts tiek īstenots sadarbībā starp partneriem no Latvijas, Igaunijas un Slovēnijas.

No Latvijas puses projektā ir iesaistījušās 7 pašvaldības, aptverot 9 jauniešu centrus Latvijā – Brocēnu, Tukuma, Dobeles, Ikšķiles, Gulbenes, Rūjienas novadu pašvaldības un Jūrmalas pilsētas dome.

Nacionālā ziņojuma mērķis ir sniegt priekšstatu par sociālās iekļaušanas konceptu Eiropā un Latvijā, normatīvajiem aktiem un pētījumiem tematikā Latvijā, Jauniešu centru lomu un nozīmi, atbalta pasākumiem jauniešu sociālās iekļaušanas jomā un iepazīties ar dažiem labās prakses piemēriem, kas jau tiek īstenoti Latvijā pašvaldībās un nevalstiskajās organizācijās.

Nacionālo ziņojumu sagatavoja Aija Strazda, biedrība “Latvijas Sarkanais Krusts” un Inese Šubēvica, biedrība “Jaunatnes līderu koalīcija” sadarbībā ar projektā iesaistījušos pašvaldību jaunatnes lietu speciālistiem un jauniešu centru darbiniekiem.

Projekta ietvaros nacionālais ziņojums kalpos par pamatu Jauniešu centru jaunatnes darbinieku apmācību programmu sagatavošanai, sociālās iekļaušanas programmu Jauniešu centriem vadlīniju izstrādei un informācijas apmaiņai starp valstīm situācijas izvērtēšanā.

Ievads

“Sociālā iekļaušana” ir diskutabls termins gan akadēmiskajā, gan politikas vidē. Lai definētu sociālo iekļaušanu Latvijā visbiežāk tiek izmantota Eiropas komisijas definīcija, kas nosaka, ka “sociālā iekļaušana” ir process, kura mērķis ir nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām personām nodrošināt iespējas, pakalpojumus un resursus, kuri nepieciešami, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrības ekonomiskā, sociālā un kultūras dzīvē, uzlabojot dzīves līmeni un labklājību, kā arī lielākas līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanā un pieejamību personas pamattiesībām.

Atbilstoši Latvijā izmantotai Eiropas Komisijas definīcijai ir noteikts, ka sociālā atstumtība ir indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Tas nozīmē, ka sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība u. c. (Latvijas Republikas Labklājības ministrija).

Vidzemes augstskolas profesore F.Rajevska sociālo atstumtību definē kā „sociālās sakļaušanas, sasaistes zudumu, kur atstumtības izpausme ir sabiedrības locekļu nevarība izmantot esošās iespējas. Šā negatīvā procesa dēļ cilvēki paliek ārpus resursu sadales mehānisma, ārpus varas attiecībām, ārpus kultūras, izglītības un identitātes. Tā var novest pie iespēju trūkuma vairākās dimensijās – mājokļa jautājumā, izglītībā, sociālajās attiecībās un līdzdalībā.”¹

¹http://www.atbalsts.lv/uploads/f/Soc_atstumtiba_raksta%20makets.pdf

Latvijā nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas - pensijas vecuma personas (īpaši sievietes un vientuļie pensionāri), pirmspensijas vecuma personas, daudzbērnu un viena vecāka ģimenes, bērni, personas ar invaliditāti un personas ar funkcionēšanas ierobežojumiem, bezdarbnieki (īpaši ilgstošie bezdarbnieki), bezpajumtnieki, romi, ieslodzītie un no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas, cilvēku tirdzniecības upuri, no psihoaktīvām vielām (alkohola, narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām) atkarīgās personas, personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām zināšanām un prasmēm un trūcīgās personas.

Jaunieši ar ierobežotām pārvietošanās iespējām un invaliditāti (t.sk. vājdzirdīgi/nedzirdīgi, vājredzīgi/neredzīgi), ar intelektuālas attīstības traucējumiem un mācīšanās grūtībām, t.sk. uzvedības problēmas, no skolām atskaitītie u.c., ar atkarības problēmām, jaunieši, kas atrodas ieslodzījumā un īslaicīgi vai ilglaicīgi atrodas sociālās aprūpes vai speciālās izglītības iestādēs, kā arī jaunie vecāki visbiežāk ir nabadzības un atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.

Galvenie fakti par jauniešu skaitu, kuri pakļauti sociālās atstumtības un nabadzības riskam:

- 1) pamatojoties uz informāciju, kas pieejama Informatīvajā ziņojumā par Latvijas romu integrācijas pasākumu īstenošanu 2016. gadā, Latvijā ir aptuveni 1215 romu bērnu un jaunieši vecumā 29 gadiem. LM sniegtā informācija parāda, ka starp romu tautības reģistrētajiem bezdarbniekiem lielākais īpatsvars ir romiem ar pamatizglītības un zemākas izglītības līmeni (88,0%), 70,7% romu bezdarbnieku ir vecumā no 25 līdz 54 gadiem, bet 22,1% reģistrēto romu ir ilgstoši bezdarbnieki (vairāk par trīs gadiem).²
- 2) Informācija, kas pieejama Tiesu administrācijas mājas lapā, liecina, ka 2016.gadā bija 383 nepilngadīgo notiesāto jauniešu vecumā no 14 līdz 17 gadiem un 3933 pilngadīgo notiesāto jauniešu vecumā no 18 līdz 29 gadiem. Visbiežāk likumsargi bērnus aiztur par paveiktiem mantiska rakstura noziegumiem.³
- 3) Latvijā 30% bērnus māmiņas audzina vienas, 2015.gadā 442 bērniņi piedzimuši nepilngadīgām māmiņām⁴
- 4) 2017.gada 3.ceturksnī jauniešu bezdarba līmenis Latvijā bija 17,6%, kas ir par 1,7 procentpunktiem zemāks nekā pirms gada. Gada laikā jauniešu bezdarbnieku skaits ir samazinājies par 1,3 tūkstošiem.

2017. gada 3. ceturksnī no visiem bezdarbniekiem 13,3 tūkstoši jeb 15,8% bija jaunieši vecumā no 15 līdz 24 gadiem. To īpatsvars kopējā bezdarbnieku skaitā gada laikā palielinājies par 0,3 procentpunktiem, bet, salīdzinot ar 2017.gada 2.ceturksni – par 1,1 procentpunktu.

2017.gada 3.ceturksnī 42,4% no visiem jauniešiem bija ekonomiski aktīvi, t.i. bija nodarbināti vai aktīvi meklēja darbu (bezdarbnieki), bet 57,6% jauniešu bija ekonomiski neaktīvi – pārsvarā vēl mācījās un darbu nemeklēja.⁵

2016.gada 3.ceturksnī 44 tūkst. jauniešu vecumā 15-29 gadi nestrādāja, nemācījās un neapguva arodu (par 3 tūkst. jeb 6% mazāk kā iepriekšējā gadā un par 10 tūkst. jeb 18% mazāk kā 2014.gadā), no tiem 22 tūkst. bija vecumā 15-24 gadi.⁶

Nabadzības un atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju iesaistīšana sociālās iekļaušanas aktivitātēs, nodrošina tiem tādas pašas iespējas kā citiem sabiedrības locekļiem.

²https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedrības_integracija/Romi/Dokumenti/Info-zinojums2015_010316.pdf

³https://www.ta.gov.lv/LV/statistikas_dati_58/notiesato_personu_skaits_243

⁴<https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/berniem-dzimst-berni-mamina-pusaudzu-vecuma.a233961/>

⁵http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_03_latvija_galvenie_statistikas_raditaji_2017_17_00_lv.pdf

⁶Informatīvais ziņojums par Jauniešu garantijas īstenošanas progresu

1. Normatīvie akti, kas veicina jauniešu sociālo iekļaušanos, pētījumi un institūcijas

Jaunatnes politikas mērķis - uzlabot jauniešu dzīves kvalitāti, veidojot jauniešiem atbalstošu un iekļaujošu vidi, atbalstot viņu iniciatīvas un līdzdalību, kā arī stiprinot jauniešu uzņēmīgumu, veselīgu dzīvesveidu.

Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2015. - 2020.gadam (turpmāk – Pamatnostādnes) ir vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments turpmākajiem 6 gadiem, kura mērķis ir jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošana, panākot saskaņotas jaunatnes politikas īstenošanu un tās koordināciju visos līmeņos, identificējot prioritāros rīcības virzienus un politikas rezultātus. 2.rīcības virziens Jaunatnes valsts pamatnostādnēs ir “Sociālā iekļaušana” un tajā norādīts 2.1.uzdevums: pilnveidot valsts atbalsta mehānismu darbam ar sociālās atstumtības riskam pakļautajiem jauniešiem, t.i. attīstīt jauniešu vecumā no 15 līdz 29 gadiem (ieskaitot), kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu, prasmes un veicināt viņu iesaisti izglītībā, tajā skaitā aroda apgūvē pie amata meistara, Nodarbinātības valsts aģentūras īstenotajos pasākumos Jauniešu garantijas ietvaros un nevalstisko organizāciju vai jauniešu centru darbībā.

Tā kā īpaši ekonomiskās krīzes apstākļos palielinās riski, kas apdraud jauniešu iekļaušanos sociālajā dzīvē un darba tirgū, ES Jaunatnes stratēģija īpašu uzmanību pievērš starpsektoriāliem risinājumiem, kas nodrošina visu jauniešu iekļaušanu izglītībā, nodarbinātībā un sociālajā dzīvē.

2015.gadā veikts pētījums „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā”, kura ietvaros apzināts arī trešo valstu pilsoņu viedoklis par valsts īstenojamiem integrācijas pasākumiem. Pozitīvi novērtēta iespēja apgūt valsts valodu kursus, tāpat arī vairākums aptaujāto trešo valstu pilsoņu pauduši vēlmi apmeklēt integrācijas kursus par Latvijas vēsturi, dzīves veidu, Latvijas iestādēm un organizācijām, kuras piedāvā pakalpojumus trešo valstu valstspiederīgajiem. Aptaujas rezultāti liecina, ka no mērķa grupas viedokļa uzlabojas situācija diskriminācijas mazināšanas jomā - ir samazinājies to trešo valstu pilsoņu īpatsvars, kas ir saskārušies ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi.

2014.gadā tika izstrādātas Pretdiskriminācijas politikas vadlīnijas (diskriminācijas monitoringa sistēmu) – diskriminācijas situācijas visaptverošas analīzes instruments. Šāda monitoringa īstenošana (ne retāk kā reizi četros gados) sniegtu nepieciešamos datus ar diskrimināciju un faktisko nevienlīdzību saistīto rezultātīvo rādītāju novērtējumam.piederības, etniskās vai reliģiskās piederības dēļ.

Pētījumā par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi 2014.gadā⁷ secināts, ka, lai nodrošinātu efektīvu no diskriminācijas cietušo personu sūdzību datu apkopošanu, trūkst arī koordinējošās institūcijas, kas apkopo citu valsts institūciju un, iespējams, arī nevalstisko organizāciju savāktos sūdzību datus. Pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas pētījumā, kurā tika novērtēti faktiskās nevienlīdzības rādītāji četrās jomās – nodarbinātība, veselība, izglītība un labklājība, tika secināts, ka “gandrīz visi rādītāji, kas raksturo indivīdu pozīciju darba tirgū, labklājību un veselību, kā arī daļa no izglītības jomas rādītājiem, norāda, ka nelatviešu (it īpaši Latvijas nepilsoņu un trešo valstu pilsoņu) situācija kopumā ir nozīmīgi nelabvēlīgāka nekā latviešu situācija.” Neraugoties uz pozitīvo tendenci samazināties krievu īpatsvaram ilgstošo bezdarbnieku vidū,rādītāji par mazākumtautību nodarbinātību publiskajā sektorā, atalgojuma atšķirībām, romu īpatsvaru ilgstošo bezdarbnieku vidū, kā arī citu faktiskās nevienlīdzības rādītāju analīzes rezultāti nodarbinātības jomā sniedz pamatu secinājumam, ka cittauniešu situācija ir nelabvēlīgāka nekā latviešiem.

Imigrantu integrācijas iespēju un rezultātu novērtējuma mērķiem ir izstrādāti divi apjomīgi,metodoloģiski pamatoti instrumenti: pirmkārt, trešo valstu valstspiederīgo integrācijas novērtējuma metodoloģija, otrkārt, pretdiskriminācijas politikas uzraudzības vadlīnijas.

Laika posmā no 2013. līdz 2015.gadam darbojās Nacionālais integrācijas centrs, kura uzdevums bija nodrošināt un uzlabot dažāda veida atbalsta pakalpojumu pieejamību trešo valstu

⁷ Pētījums par pretdiskriminācijas politikas uzraudzības sistēmas izstrādi http://www.sif.gov.lv/images/files/SIF/progress-dazadiba/Petijums_diskr_final.pdf

valstspiederīgajiem, lai palīdzētu integrēties Latvijas sabiedrībā un veicinātu izpratni par migrāciju uzņemošajā sabiedrībā. Trešo valstu pilsoņiem projekta īstenošanas periodā tika nodrošināti profesionālu konsultantu pakalpojumi. Konsultācijas bija nepieciešamas par dažādiem jautājumiem, piemēram, izglītības dokumentu atzīšanu, izglītības iespējām, valodas apguves iespējām, veselības pakalpojumu pieejamību un apdrošināšanu, karjeras attīstības konsultācijas, uzturēšanās un darba atļaujām, jurista, psihologa un sociāla rakstura konsultācijas atbilstoši mērķa grupas vajadzībām. Pasākumu īstenošana zināmā mērā sekmēja trešo valstu pilsoņu līdzdalības iespējas un viņu integrāciju Latvijas kultūras un sabiedriskajā dzīvē.

2013.gadā zem Kultūras ministrijas tika izveidota „Konsultatīvā padome trešo valstu pilsoņu integrācijai”, kuras darbība nākotnē ir jāattīsta un jāstiprina. Aktuāls ir jautājums par dažādu, sociālo, juridisko un informatīvo pakalpojumu koordinēšanu, tāpat arī par latviešu valodas kursu un integrācijas pasākumu koordinēšanu. Būtu nepieciešams radīt mehānismu, kas trešo valstu valstspiederīgajiem vienuviet sniedz informāciju par visu pieejamo pakalpojumu loku, nodrošinot uz konkrētā klienta vajadzībām orientētu pieeju.

Romi ir viena no diskriminācijas riskam augstāk pakļautajām sabiedrības grupām, tāpēc iekļaujošas (integrētas) sabiedrības veidošanā ir ļoti būtiski mērīt sabiedrības attieksmi pret romiem.

2012.gadā veiktā Eirobarometra pētījuma dati par diskrimināciju liecina, ka 37% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka valstī izdarītie centieni romu integrācijai ir efektīvi vai vidēji un 54% respondentu piekrīt, ka sabiedrībai būtu ieguvums no efektīvākas romu integrācijas. Tas parāda, ka puse no sabiedrības atbalsta romu integrācijas politikas attīstību un nepieciešamību to uzlabot. Vairāk nekā puse aptaujāto (64%) piekrīt apgalvojumam, ka romu kopiena joprojām ir pakļauta diskriminācijas riskam.

2012.gadā izveidota Romu integrācijas politikas īstenošanas konsultatīvā padome. Padomes mērķis ir veicināt Latvijas romu integrāciju un novērtēt tās īstenošanu, stiprināt romu kopienas un valsts pārvaldes institūciju sadarbību, kā arī aktivizēt romu kopienas pilsonisko līdzdalību. Padomes sastāvā darbojas Kultūras, Izglītības un zinātnes, Ekonomikas, Labklājības, Veselības, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Tiesībsarga biroja, Sabiedrības integrācijas fonds, Jelgavas pilsētas domes administrācijas Sabiedrības integrācijas pārvaldes, piecu romu NVO pārstāvji, kā arī biedrību „Latvijas Cilvēktiesību centrs” un „Izglītības iniciatīvu centrs” pārstāvji.

2012.gadā nevalstiskā organizācija „Izglītības iniciatīvu centrs” izstrādāja informatīvo ceļvedi „Iekļaujot čigānu skolēnus” valsts budžeta finansētā projektu konkursa „Integrācijas pasākumi 2011” ietvaros. Projekta mērķis bija veicināt romu etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un iepazīšanu skolās, sekmējot sadarbību un starpkultūru dialogu kultūras un sociālo atšķirību samazināšanai. Ceļvedī ir pieejama informācija par romu kultūru un vēsturi, informācija skolotāju metodoloģiskajam darbam ar romu bērniem multikulturālā vidē; tas ir palīg līdzeklis, kā veidot sadarbību starp romu vecākiem un skolotāju palīgiem. 2012.gadā projektu konkursa ietvaros tika atbalstīti divi romu NVO projekti, lai veicinātu romu tiesību aizsardzību un iesaistīšanu darba tirgū. 2013.gadā Kultūras ministrija atbalstīja četrus romu NVO projektus. Konkursa „Atbalsts romu kopienas integrācijai un līdzdalības veicināšanai” ietvaros Kultūras ministrija piešķirusi finansējumu projektu īstenošanai Sabiedrības integrācijas biedrībai „Alternatīvas”, biedrībai „Romu kultūras centrs”, biedrībai „NEVO DROM D” un Jelgavas nacionālo kultūras biedrību asociācijai, kuras sastāvā darbojas Jelgavas pilsētas un rajona čigānu romu biedrība „Romanu čačipen”.

Jauniešu centru loma sociālās iekļaušanas attīstības jomā ir atzīts instruments no valsts puses un nostiprināts pamatnostādņēs „Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012. – 2018.gadam”. Latvijas un Šveices sadarbības programmas „Atbalsts jaunatnes iniciatīvu attīstībai attālos vai mazattīstītos reģionos” ietvaros atklāti 13 renovēti multifunkcionālie jauniešu iniciatīvu centri – Tukumā, Ilūkstē, Saldū, Burtniekos, Kandavā, Gulbenē, Dagdā, Alūksnē, Pļaviņās, Rūjienā, Kocēnos, Madonā Ozolniekos, Salacgrīvā, Tukumā un Jelgavā.

Specifiski pētījumi par jauniešu sociālo iekļaušanu Latvijā nav īstenoti. Bet tā, kā šis jautājums skatāms kompleksi un strapnozāriski, tad vairākos citos pētījumos ir skarti sociālās iekļaušanas temati

(piemēram, jaunatnes politikas monitoringa pētījumos tiek noskaidroti jauniešiem aktuālie jautājumi un problēmas vai dažādos izglītības un nodarbinātības pētījumos ir skatīta atsevišķu riska grupu iekļaušanās un atbilstoša pakalpojumu pieejamība).

Izvērtējot "Vispārējie rādītāji darbam ar jaunatni izvērtēšanai", kas īstenoti daudzās pašvaldībās, atklāj skumju bildi – speciāli jauniešu sociālās iekļaušanas pasākumi pašvaldībās tiek īstenoti maz vai nemaz, vēl vairāk – tikai nedaudz pašvaldības savos politikas plānošanas dokumentos (ja tādi ir), identificē specifiskas jauniešu mērķa grupas un paredz īpašus pasākumus. Viens no retajiem piemēriem, ir ES finansētas programmas "Jauniešu garantija" īstenotais projekts "Proti un dari", kas ar pietiekami sekmīgiem rezultātiem tiek īstenots lielākajā daļā Latvijas pašvaldību.

Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja tika izveidota 2007.gadā, aizstājot iepriekšējo Nacionālā rīcības plāna nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai īstenošanas pārraudzības komiteju, kas darbojās no 2004.gada. 2012.gadā ir aktualizēts komitejas sastāvs un uzdevumi. Tās ietvaros tiek izskatīti jautājumi, kas saistīti ar nabadzības, ienākumu nevienlīdzības un sociālās atstumtības situāciju valstī, sniegti priekšlikumi politikas plānošanas dokumentu izstrādei un pilnveidošanai sociālās iekļaušanas politikas jomā, notiek informācijas apmaiņa par aktuālo sociālās iekļaušanas jomā, piemēram, jaunajām likumdošanas iniciatīvām dažādās nozarēs, labās prakses piemēriem u.tml.

Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komiteja darbojas Labklājības ministrijas pārraudzībā <http://www.lm.gov.lv/text/3817> un publiski ikviens var iepazīties ar Sociālās iekļaušanas politikas koordinācijas komitejas darba programma 2018.gadam http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/sipkk_programma_2018.pdf.

Ar Ministru kabineta rīkojumu Nr.244 (pieņemts Rīgā 2015.gada 12.maijā (prot. Nr.23 21.§)) ir apstiprinātas "Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.-2020. gadam". Pamatnostādņu mērķis ir sekmēt iekļaujoša darba tirgus veidošanos un pilnvērtīgi izmantot Latvijas iedzīvotāju cilvēkresursu potenciālu, mazināt bezdarba sociālās sekas, atbalstīt bez darba palikušo cilvēku atgriešanos darba tirgū un sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu pārstāvju iespējami ilgu noturēšanos darba tirgū. Tāpat pamatnostādņu mērķis ir nodrošināt, ka ilgstošais bezdarba līmenis līdz 2020.gadam samazinātos līdz 15% no visiem bezdarbniekiem un 2,5% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Salīdzinājumam Latvijā 2013.gadā no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem 5,8% bija ilgstošie bezdarbnieki (2003.gadā 4,8%, vidējais rādītājs ES - 5,1%). 2015.gada februāra beigās 30,8% no visiem Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) uzskaitē reģistrētajiem bezdarbniekiem bija ilgāk par 12 mēnešiem.

Pamatnostādņēs iekļautie uzdevumi ir vērsti trīs virzienos. Pirmais - iekļaujošs darba tirgus - paredz atbalstu iedzīvotāju grupām, kurām atgriešanās darba tirgū ir visgrūtākā, piemēram, ilgstošajiem bezdarbniekiem, jauniešiem, kuri nemācās, pirmspensijas vecuma bezdarbniekiem, cilvēkiem ar invaliditāti. Ilgstošo bezdarbnieku - sociālās palīdzības saņēmēju aktivizēšanai plānots ieviest atbalsta pasākumu, kas paredz NVA un sociālo dienestu sadarbību. Jauniešiem, kuri nemācās un nav nodarbināti, paredzēts turpināt atbalstu "Jauniešu garantijas" ietvaros izglītības līmeņa uzlabošanai un darba pieredzes iegūšanai.

Pamatnostādņu otrais rīcības virziens - līdzsvarots darba tirgus - ir vērsts uz darba tirgus piedāvājuma un pieprasījuma salāgošanu, ņemot vērā demogrāfisko tendenču prognozes un ekonomiskās situācijas attīstības scenārijus. Paredzēts darba tirgus prognozēšanas pilnveidei izveidot vienotu platformu ekonomikas un darba tirgus attīstības tendenču monitoringam un prognozēšanai. Piemēram, lai paplašinātu informācijas pieejamību par darba tirgus aktualitātēm sabiedrībai kopumā, plānots pilnveidot NVA nodarbinātības barometru. Savukārt bezdarbnieku konkurētspējas paaugstināšanai un darba tirgum nepieciešamo zināšanu un prasmju pilnveidei plānots pilnveidot apmācības pasākumus ar kuponu metodi, kā arī praktiskās apmācības pasākumus.

Trešais rīcības virziens paredz veidot nodarbinātību sekmējošu vidi, attīstot iekļaujošai nodarbinātībai draudzīgāku darbaspēka nodokļu un pabalstu sistēmu.

Pamatnostādnēs ietvertu pasākumu un uzdevumu īstenošanai bez valsts budžeta finansējuma plānots piesaistīt arī ES finanšu līdzekļus - Eiropas Sociālā fonda finansējumu darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" aktivitāšu ietvaros. Atbilstoši publiski pieejamai informācijai Pārresorsu koordinācijas centra mājas lapā, Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes starpposma izvērtējums tiek īstenots 2017.-2018.gadā.⁸

Būtiski ir pieminēt vēl kādu veiksmīgu iniciatīvu, kas cieši sasaucas ar pašvaldību normatīvajiem aktiem un kas tiek īstenota pašvaldībās ar Jauniešu centru iesaisti - „Nodarbinātības pasākumi vasaras brīvlaikā personām, kuras iegūst izglītību vispārējās, speciālās vai profesionālās izglītības iestādēs”, kura mērķis ir veicināt skolēnu vecumā no 15 līdz 20 gadiem (ieskaitot), kuri iegūst izglītību vispārējās, speciālās vai profesionālās izglītības iestādēs, īslaicīgu nodarbinātību vasaras brīvlaikā valsts līdzfinansētās darba vietās, nodrošinot viņiem iespēju iegūt darba pamatprasmes, iemaņas un darba pieredzi. Šī pasākuma īstenošanai gan valsts, gan pašvaldības budžeta līdzekļi un jauniešu atsauce ir ļoti liela. Daudzu pašvaldību nolikumos par pasākuma īstenošanu tiek norādīts, ka priekšroka tiek dota jauniešiem no daudz bērnu ģimenēm, jauniešiem ar invaliditāti un jauniešiem no maznodrošinātām un trūcīgām ģimenēm.

2. Atbalsta pasākumi nabadzības un atstumtības riskam pakļautajiem jauniešiem

2.1. Jauniešu garantijas

Jauniešu garantija ir iniciatīva, kuras mērķis ir palīdzēt jauniešiem atgriezties izglītības iestādē vai iekļauties darba tirgū, tādējādi mazinātos jauniešu bezdarbs un uzlabotos konkurētspēja darba tirgū. Jauniešu garantijas piedāvātie atbalsta pasākumi norisināsies no 2014. līdz 2020.gadam.⁹

Jauniešu garantija galvenokārt attiecas uz jauniešiem vecumā no 15 līdz 29 gadiem (ieskaitot), kuri nemācās un nestrādā (44 tūkst. -2016.gadā). Jauniešiem pēc reģistrācijas NVA vai *jauniešu garantijas* klienta statusa saņemšanas 4 mēnešu laikā tiek piedāvāts kvalitatīvs darba, mācekļa prakses, stažēšanās, kā arī izglītības piedāvājums, tajā skaitā izglītības programmas, kuras pabeidzot tiek iegūta atzīta profesionālā kvalifikācija.¹⁰

Valsts izglītības attīstības aģentūra (VIAA) piedāvā jauniešiem divas reizes gadā – vasarā un ziemā – iestāties un uzsākt mācīties kādā no Latvijas profesionālās izglītības iestādēm, kurās 1 vai 1,5 gada laikā iespējams apgūt tautsaimniecībā noderīgu profesiju. VIAA *jauniešu garantijas* projekta ietvaros profesiju var apgūt arī tie jaunieši, kuri ir studenti, bet nestudē pilna laika dienas nodaļā, kā arī profesiju ieguvušie jaunieši, ja profesionālā kvalifikācija iegūta vismaz gadu pirms mācību uzsākšanas projektā.¹¹ Jauniešiem tiek piedāvāts atbalsts darba meklēšanā un pamatprasmju apgūšanā, ir pieejamas karjeras konsultācijas, kā arī dalība konkurētspējas paaugstināšanas pasākumos. Profesionālās apguves laikā jaunieši saņem mērķstipendiju, kā arī iegūst papildu sertifikātu vai apliecību, ja tādi nepieciešami, lai varētu uzsākt darba gaitas izvēlētajā profesijā

2.2. Projekts “Proti un dari”

Projekta "PROTI un DARI!" mērķis ir attīstīt mērķa grupas jauniešu prasmes un veicināt viņu iesaisti izglītībā, tai skaitā aroda apgūvē pie amata meistara, NVA vai VIAA īstenotajos Jauniešu garantijas projektu pasākumos vai NVA īstenotajos aktīvajos nodarbinātības vai preventīvajos bezdarba samazināšanas pasākumos, kā arī nevalstisko organizāciju vai jauniešu centru darbībā.

⁸http://www.zalabriviba.lv/wp-content/uploads/2017_02_14_PKC_prezent%C4%81cija.pdf

⁹<http://www.lm.gov.lv/text/2607>

¹⁰<http://www.lm.gov.lv/text/2607>

¹¹<http://www.lm.gov.lv/text/2607>

Projekta "PROTI un DARI!" mērķa grupa ir jaunieši vecumā no 15 līdz 29 gadiem (ieskaitot), kuri nemācās, nestrādā, neapgūst arodu un nav reģistrēti NVA kā bezdarbnieki.

Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra (JSPA) ir finansējuma saņēmējs un projektu īsteno sadarbībā ar pilsētu vai novadu pašvaldībām vai pašvaldību apvienībām (sadarbības partneri), kas projekta īstenošanā iesaista pašvaldību stratēģiskos partnerus. Stratēģiskie partneri ir valsts un pašvaldības institūcijas, biedrības, nodibinājumi, jauniešu centri, sociālie partneri un uzņēmēji, kurus projekta īstenošanā ir iesaistījis sadarbības partneris, lai kopīgi apzinātu un motivētu mērķa grupas jauniešus vai sadarbotos mērķa grupas jauniešu atbalsta pasākumu īstenošanā projekta ietvaros, sadalot partneru lomas, atbildību un funkcijas, kā arī plānojot veicamās darbības un tām atbilstošo attiecināmo izmaksu apmēru projekta ietvaros.

Mērķa grupas jaunietim sniegtais atbalsts:

1. veikta jauniešu profilēšana, apzinot jaunieša prasmes, intereses un iegūto izglītību, kā arī nosakot attīstības virzienus;
2. sadarbībā ar katru jauniešu, balstoties uz tā profilēšanas rezultātiem, izstrādāta viņa individuālā pasākumu programma, kas sastāv no četrām obligātajām komponentēm (UNESCO izstrādātie mācīšanās pīlāri): personības attīstība, iekļaušanās sabiedrībā, "darba tikums", mūžizglītības kompetences;
3. noslēgta vienošanās ar mērķa grupas jauniešu par dalību individuālās pasākumu programmas īstenošanā projekta ietvaros;
4. īstenota jauniešu individuālā pasākumu programma līdz 9 mēnešiem ilgā laika periodā, nodrošinot tajā paredzētos pasākumus, kas var ietvert šādas aktivitātes:
 - regulārs individuāls mentora atbalsts (ne mazāk kā 20 stundas mēnesī), kura laikā mentors sniedz atbalstu mērķa grupas jauniešiem individuālās pasākumu programmas īstenošanā;
 - neformālās un ikdienas mācīšanās;
 - speciālistu konsultācijas (psihologs, karjeras konsultants u.c., izņemot ārstniecības personālu);
 - dalība pasākumos (nometnes, semināri, sporta aktivitātes, kultūras pasākumi);
 - brīvprātīgā darba aktivitātes;
 - iesaisti nevalstisko organizāciju un jauniešu centru aktivitātēs, pasākumos un projektos;
 - profesijas specifikas iepazīšana, tai skaitā vizītes uzņēmumos, lai izvēlētos iegūt profesionālo kvalifikāciju vai apgūt arodu pie amata meistara;
 - iesaisti vietējās sabiedriskajās aktivitātēs;
 - specifiski pasākumi mērķa grupas jauniešiem ar invaliditāti (ar surdotulka, asistenta palīdzību, specializēto transportu)¹²

2.3. ES neformālās izglītības programma "Erasmus+"

Programma "Erasmus+: Jaunatne darbībā" ir Eiropas Savienības programma, kurā jauniešiem vecumā no 13 līdz 30, jaunatnes darbiniekiem un citām personām, kas iesaistītas darbā ar jaunatni, sadarbojoties ar ārvalstu partneriem, ir iespēja iegūt jaunas kompetences un pieredzi, pašiem veidojot un īstenojot projektus. Programmas "Erasmus+: Jaunatne darbībā" projekti galvenokārt tiek īstenoti, izmantojot neformālās izglītības metodes.

Viens no programmas "Erasmus+: Jaunatne darbībā" mērķiem ir sekmēt jauniešu ar ierobežotām iespējām iesaisti projektos. Projekti, kuros ir iesaistīti jaunieši ar ierobežotām iespējām, ir programmas "Erasmus+: Jaunatne darbībā" prioritāte.

Programmas Erasmus+ projektos īpaši aicina iesaistīt jauniešus, kas saskaras ar šādām situācijām:

- ģeogrāfiskie, ekonomiskie vai sociālie šķēršļi;
- kultūras atšķirības;
- veselības problēmas vai invaliditāte;

¹²<http://jaunatne.gov.lv/lv/jauniesu-garantija/par-projektu-proti-un-dari>

- izglītības grūtības;
- bēgļi/migranti.

Programmas “Erasmus+: Jaunatne darbībā” projektu budžetos sociālās iekļaušanas projektiem papildus tiek paredzētas sekojošās pozīcijas:

- Atbalsts dalībniekiem ar īpašām vajadzībām - papildu izmaksas, kas tieši saistītas ar personām ar invaliditāti un viņu pavadāmo personu piedalīšanos projekta aktivitātēs (tai skaitā izmaksas, kas saistītas ar braucienu un uzturēšanos, ja tās ir apstiprinātas, un šīs izmaksas projektā nav iekļautas budžeta pozīcijā "ceļa izmaksas" (travel) un organizatoriskais atbalsts" (organisational support)). Tiek atmaksātas 100% apmērā no attiecināmajām izmaksām.

- Ārkārtas izmaksas - papildu izdevumi, lai atbalstītu dalībnieku ar ierobežotām iespējām piedalīšanos projekta aktivitātēs, piemēram, specifiska sagatavošana vai papildu mentorings (izņemot citās budžeta kategorijās paredzētās ceļošanas (travel) un organizatoriskā atbalsta (organisational support) izmaksas dalībniekiem un to pavadāmajām personām). Tiek atmaksātas 100% apmērā no attiecināmajām izmaksām.¹³

2.4. ES mobilitātes programma “Erasmus+”

Programmas Erasmus+ mobilitāte ietvaros augstskolu studentiem un profesionālo skolu audzēkņiem, t.sk. ar invaliditāti, ir pieejamas ne tikai stipendijas mācībām un praksei ārvalstīs, bet arī finansējums pavadāmai personai, speciāli aprīkotas dzīvesvietas īrei, rehabilitācijai un citiem pasākumiem, ja tas nepieciešams jauniešu veselības vai invaliditātes dēļ.

Šī mobilitāte var būt nozīmīga pieredze jaunieša dzīvē – vairāku mēnešu laikā pastāvīgi dzīvot citā valstī, iegūt jaunus iespaidus, kontaktus, darba un mācību pieredzi. Tajā pašā laikā būtiski ir pievērsties jaunatnes darbinieku un izglītības personāla darbam tieši ar jauniešiem – invaliditāti, jo sasniegtie rezultāti nav iepriecinoši. Erasmus+ mobilitātē 2015.gadā bija devušies pieci profesionālo izglītības iestāžu audzēkņi ar invaliditāti, bet augstākajā izglītībā pagājušogad šo iespēju nav izmantojis neviens students. Laika posmā no 2010.gada līdz 2014.gadam mobilitātē devušies vien divi studenti – abi no tiem ratiņkrēslā.

Augstskolu studentiem programma *Erasmus+* piedāvā iespēju studēt kādā no Eiropas Savienības dalībvalstīm un kandidātvalstīm, kā arī Eiropas Ekonomiskās zonas valstīm (Norvēģija, Islande, Lihtenšteina). Doties var gan apmaiņas programmas ietvaros studiju laikā, gan praksē, studijas beidzot. Mobilitātes ilgums studijām ir 3-12 mēneši, bet praksei – 2-12 mēneši. Konkurss norit augstskolā, un pati augstskola arī izstrādā konkursa kritērijus. Programmas ietvaros dalībnieks saņem arī stipendiju atkarībā no valsts, uz kuru izvēlēts doties: 400-500 eiro nodrošina augstskola, savukārt papildus 200 eiro atkarībā no augstskolas noteiktiem kritērijiem līdzfinansē valsts. *Erasmus+* programmas ietvaros var piešķirt arī papildus 100 eiro, ja studentam ir trūcīgas vai maznodrošinātas personas statuss.

Erasmus+ programma cilvēkiem ar speciālām vajadzībām ir īpaša ar to, ka ir iespējams saņemt arī papildu finansiālu atbalstu šādiem pakalpojumiem, ja tādi nepieciešami un nav pieejami uzņemošajā augstskolā:

- pavadāmas personas izdevumi;
- rehabilitācijas personāla izdevumi;
- speciālā transporta izdevumi;
- papildu aprīkojuma izdevumi;
- mācību materiālu adaptācijas izdevumi ārvalstu mācību iestādē vai prakses vietā;
- citi pamatoti izdevumi.¹⁴

¹³<http://jaunatne.gov.lv/lv/erasmus/sociala-ieklausana>

¹⁴<http://www.lvportals.lv/print.php?id=275736>

2.5. Atbalsta pasākumi nabadzības un atstumtības riskam pakļautajiem jauniešiem – Latvijā dzīvojošie mazākumtautību jaunieši

Sabiedrības integrācijas fonda administrētais projektu konkurss “Mazākumtautību un latviešu jauniešu sadarbības programma”. Programmas mērķis ir Latvijā dzīvojošo mazākumtautību pilnvērtīga iekļaušanās Latvijas sabiedrībā un piederības sajūtas Latvijas valstij stiprināšana, Latvijas mazākumtautību etniskās unikalitātes pienesuma Latvijas sabiedrības kopējam labumam veicināšana, mazākumtautību pārstāvju pilsoniskās līdzdalības un iesaistīšanās sabiedriskajos procesos veicināšana.

Programmas mērķa grupa ir mazākumtautību un latviešu valodas plūsmas skolu jaunatne, nodrošinot, ka projektu aktivitātēs vienlaikus piedalās vienāds skaits mazākumtautību un latviešu jauniešu (50% / 50%) no pēc iespējas vairāk skolām. Netiešā mērķa grupa ir projektu aktivitātēs iesaistīto jauniešu vecāki, aizbildņi un pedagogi.¹⁵

2.6. Pašvaldību atbalsta programmas

Sociālās iekļaušanas pasākumu īstenošanai var tikt izmantoti arī pašvaldību rīkotie projektu konkursi – gan tematiski, gan vispārēji. Lai arvien vairāk jaunieši piedalītos gan konkursā kā ideju iniciatori, gan pasākumu dalībnieki, lielu lomu spēlē tieši jaunatnes darbinieki.

3. Organizācijas, kas īsteno sociālās iekļaušanas pasākumus jauniešiem

Biedrība „Latvijas Sarkanais Krusts” (turpmāk – LSK) ir viena no lielākajām biedru un brīvprātīgo organizācijām Latvijā, kas jau kopš tās dibināšanas – 1918. gada 20. novembra – sniedz palīdzību grūtībās nonākušiem cilvēkiem. Tās darbība aptver visu Latvijas teritoriju – katrā reģionā darbojas LSK komiteja (kopā 25, to sastāvā ir 254 nodaļas un 10 jaunatnes nodaļas), tādējādi nodrošinot palīdzību pēc iespējas tuvāk iedzīvotāju dzīvesvietām. Galvenās darbības jomas – veselības veicināšana (veselības istabas, apmācības par drošības un veselības jautājumiem, Pirmās palīdzības apmācības), sociālā palīdzība (humānās palīdzības punkts, atskurbināšanas pasākumi, sociālie centri, ES pārtikas programma, palīglīdzekļu nomas punkti utt.) un Sarkanā Krusta ideju popularizēšana.

Biedrības „Latvijas Sarkanais Krusts” mājas lapa: www.redcross.lv

Invalīdu un viņu draugu apvienība „Apeirons” - sabiedriska organizācija, kurā kopā ir gan cilvēki ar invaliditāti, gan viņu draugi. Apvienības mērķis ir cilvēku ar invaliditāti integrācija sabiedrībā. Organizācija dibināta 1997.gadā. Organizācijas būtību izsaka tās nosaukums – Apeirons – tā ir neierobežotā un bezgalīgā pirmviela, kurā rodas un atkal atgriežas lietas un pasaule, tā ir mūžīgā kustība. Invalīdu un viņu draugu apvienība, vienmēr ir kustībā, kas rada arvien jaunas idejas, rada vēlamo sabiedrības modeli. Apvienības mērķauditorija - sabiedrība kopumā, īpašu uzmanību pievēršot cilvēkiem ar invaliditāti, tai skaitā arī jauniešiem. Apvienības galvenie darbības virzieni ir: interešu aizstāvība, nodarbinātības veicināšana personām ar invaliditāti, vides pieejamības jautājumu risināšana, cilvēktiesību aizstāvība, iekļaujošās izglītības idejas popularizēšana u.c.

Biedrības „Apeirons” mājas lapa: <http://www.apeirons.lv/new/>

¹⁵http://www.sif.gov.lv/index.php?option=com_content&view=category&id=415&Itemid=127&lang=lv

Biedrība „Sadarbības platforma”, kura izveidota pēc tam, kad 2012.gadā projekta "Sadarbības platformas un starpkultūru dialoga veidošana Latvijā" ietvaros tika izveidota neformāla 10 dažādu NVO apvienība - Sadarbības platforma starpkultūru dialogam, tā palīdzot uzlabot mikroklimatu sabiedrībā, veicinot vienveidīgas sabiedrības izveidošanos un izveidojot pastāvīgi funkcionējošu platformu, kuras kodolu veido dažādu tautu biedrības un nodibinājumi. Kultūras un sociālie aspekti ir vieni no būtiskākajiem sabiedrības integrācijai, tādēļ partnerība piedāvāja paaugstināt savas kompetences, informēt un iesaistīt pēc iespējas vairāk pilsoniskās sabiedrības, valsts un pašvaldību institūciju, augstskolu un izglītības iestāžu, pakāpeniski veidojot arvien lielākus pasākumus, liekot uzsvāru uz būtiskiem pamatuzstādījumiem sabiedrības integrācijai Latvijā un ārpus tās: Eiropas Savienības vērtībām, dažādu paaudžu sadarbībai integrācijas procesos un paaudžu solidaritātes veidošanai, Latvijas kultūras mantojuma popularizēšanai

Biedrības mājas lapa: <http://www.sadarbibasplatforma.lv/>

Latvijā kopumā un atsevišķās pašvaldībās darbojas vēl virkne mazākumtautību, jauniešu sociālās jomas un invalīdu organizācijas, kas sniedz nenovērtējumu ieguldījumu jomas attīstībā. Arī Jauniešu centru skaits Latvijā palielinās ik gadu un tieši tādēļ ir būtiski ne vien runāt par Jauniešu centru lomu jauniešu sociālās iekļaušanas pasākumu īstenošanā un sadarbības attīstību ar NVO, bet reāli ar piemēriem parādīt, ka sadarbībai ir spēks un šāda sadarbība ir ieguvums sabiedrībai kopumā.

2018.gada marts

